

Gustav Björkstrand

Anders Chydenius - uskonnonvapauden esitaistelija

Tutustuin joulun aikaan kirjailija Antti Tuurin Äitini suku-sarjan kahteen ensimmäiseen teokseen, *Eerikinpojat* ja *Ullan kirja*. Romaanisarja kertoo Eerikinpoikien ja heidän kannattajiensa värikkästä elämästä Kälviällä, Kokkolassa ja maanpaon jälkeen Tanskassa, Hollannissa ja Saksassa. He saivat vuonna 1745 turvapaikan Tukholman saaristosta yhdentoista vuoden jälkeen. Kirjoista saa hyvän kuvan siitä mitä merkitsi edustaa poikkeavaa uskonnollista näkemystä oikeaoppisuuden aikana, jolloin tarkasti valvottiin että kaikki uskoivat oikealla tavalla ja elivät tämän opin mukaan. Taustalla oli käsitys, että maan hyvinvointi ja menestys oli riippuvainen siitä, että kaikki kansalaiset tunnustivat samaa uskontoa.

Vaikka Anders Chydenius ei tietääkseni missään viittaa suoraan Eerikinpoikien kohtaloon pidän selvänä, että hän toimiessaan Alavetelissä ja Kokkolassa oli kuullut paljon tämän uskonnollisen ryhmän surkeista vaiheista. Tiedossa on, että Pohjanmaalle jääneet uskonveljet ja -sisaret olivat yhteydessä ryhmään heidän maanpakonsa aikana. Eerikinpoikien kohtalo oli selvä osoitus siitä, että oli koittanut aika jolloin uskonnollisen vakaumuksen ollessa kyseessä pakko ja väkivalta eivät voineet saada ihmisiä muuttamaan omaantuntoon sidottuja näkemyksiään. He olivat valmiita jopa jättämään kaiken saadakseen pitää kiinni siitä mitä pitivät kaikkein tärkeimpänä.

Anders Chydeniuksen toiminta uskonnonvapauden puolestapuhujana tunnetaan hyvin. Vuosien 1778-79 valtiopäivillä hän teki aloitteen uskonnonvapauden puolesta. Koska asia oli arka, hän esitti ajatuksensa ensin suoraan kuninkaalle. Saatuaan puoltavan lausunnon sekä vakuutuksen suojasta niitä vainoja vastaan, joita oli odotettavissa ei vähiten muiden pappissäädyn edustajien taholta, hän jätti aloitteensa säädylle 11. päivänä tammikuuta 1779 keskusteltuaan sitä ennen myös eräiden muiden pappissäädyn edustajien kanssa. Aloitteessaan Chydenius voimakkaasti korostaa, että omantunnonpakolla ja vainoilla on mahdotonta kitkeä pois harhakäsityksiä. "Kokemus ja kaikkien aikojen tarinat todistavat kiistattomasti, että Jumalan siunatessa lempeys, kärsivällisyys, valistus ja sävyisä opetus ovat ainoat keinot, jotka oikein voivat käännätyttää erehtyväisiä ihmisiä."

Chydeniuksen ehdotus sai tukea muilta säädyltä. Kustaa III julisti ylpeänä uuden uskonnonvapauden asetuksen tammikuun 24 päivänä 1779 ja tiedotti siitä heti kaikkialle Eurooppaan korostaen, että Ruotsi oli ensimmäisenä maana Euroopassa säätänyt asetuksen uskonnonvapaudesta. Tutkimuksissa on vähätelty uudistuksen merkitystä. Se ei koskenut oman maan kansalaisia, vaan ainoastaan muualta tulleita. He saivat harjoittaa uskontoaan omissa kirkoissaan ja heille taattiin omantunnonvapaus, elämän ja omaisuuden turva sekä mahdollisuus harjoittaa ammattiaan. Muuten asetus sisälsi monta rajoittavaa määräystä, jotka koskivat julkista uskonnonharjoitusta.

Uskonnonvapauden periaatteellista merkitystä ei kuitenkaan ole syytä väheksyä. Tämä merkitisi selvää katkosta oikeaoppisuuden aikakauden käsitykseen ja avasi näin oven tulevalle kehitykselle. Pidän selvänä, että maamme ensimmäinen arkkipiispa Jacob Tengström, joka oli viettänyt osan lapsuudestaan Chydeniuksen kodissa Kirkonmäellä, oli saanut voimakkaita

vaikutteita häneltä monessa kysymyksessä. Näin myös Tengström yritti laajentaa uskonnonvapautta toimiessaan puheenjohtajana kirkkolakikomiteassa 1820-luvulla. Hän käytti mm. lähes samoja ilmaisuja kuin Chydenius neljä vuosikymmentä aikaisemmin mikä osoittaa, että Tengström tunsu hyvin Chydeniuksen kirjoitukset ja oli omaksunut hänen käsityksensä.

Miksi Chydenius sitten taisteli uskonnonvapauden puolesta? Monet tutkijat ovat etsineet syitä hänen poliittisesta toiminnastaan. He ovat lähteneet siitä, että Chydenius taitavana poliitikkona ymmärsi että tässä oli kysymys, jonka kautta hän voisi saavuttaa kuninkaan myötämielisyyden. Tämä oli eduksi hänen ajaessaan muita Pohjanmaan kannalta tärkeitä asioita. Niin kokenut poliitikko hän oli, että hän ymmärsi asian merkityksen. Jotkut ovat myös löytäneet syyt hänen kunnianhimoisuudestaan. Hän tiesi että kuningas tulisi myöntämään hänelle kunnianosoituksia jos hän ryhtyi vastustuksesta piittaamatta ajamaan tätä kuninkaalle tärkeää asiaa. Se seikka, että kuningas myönsi Chydeniukselle teologian tohtorin arvon pian tämän jälkeen on katsottu olevan todistus tästä.

Vaikka ei ole syytä sulkea pois tällaisia inhimillisiä syitä Chydeniuksen päätökselle, on kuitenkin yllättävää, että niin harva on yrittänyt etsiä vastauksia Chydeniuksen toiminnalle hänen uskonnollisesta vakaumuksestaan. Kaarlelan entinen kirkkoherra Tor Krook korostaa Chydeniuksen elämäkerrassa, että Chydeniuksen koko yhteiskunnallinen uudistustoiminta lähti hänen syvästä uskonnollisesta vakaumuksesta. Chydenius toimi kirkkoherrana nimenomaan niiden periaatteiden mukaan, joita hän oli tuonut esille uskonnonvapausaloitteessaan. Kun emäntä Anna-Stina Silakka Rödsöön kylästä oli saanut voimakkaita vaikutteita mm. hernhutalaisuudesta, niin kirkkoherra ei tyrmännyt näitä käsityksiä tai yrittänyt voimakkaalla kannanotolla saada emännän ja hänen kannattajansa oikealle tielle, vaan osoitti juuri sitä lempeyttä ja sielunhoidollista asennetta, jota hän piti ainoana oikeana uskonnonvapausanomuksessaan.

Olen yllätynyt siitä, että kukaan ei ole nähnyt yhteyttä Eerikinpoikien kohtalon ja Chydeniuksen vakaumuksen välillä. Näin huomattava maasta karkottaminen muutama vuosikymmen aikaisemmin juuri Chydeniuksen kotiseudulta, tapahtuma joka varmaan oli kaikkien tiedossa, ei ole voinut olla vaikuttamatta Chydeniuksen vakaumukseen. Onhan meillä uudemmaltaikin ajalta esimerkkejä tästä. Åkerblom-liikkeen lähtö Kokkolasta 1920-luvulla on edelleen vanhojen ihmisten muistissa. Chydenius kirjoitti anomuksensa ennen kaikkea oman uskonnollisen vakaumuksen pohjalta. Tämän pohjalta hän oli myös valmis kohtaamaan kaikki ne ongelmat jotka hän tiesi että liittyivät päätökseen. Se, että päätös oli hyödyllinen poliittiselta kannalta ja että hän tätä kautta sai tunnustusta arvonimen muodossa, ei tietenkään ollut kielteistä, mutta ei suinkaan ratkaisevin tekijä.